

ОЦІНКА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПРИ АУДИТІ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Любенко Андрій Миколайович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: andriy.lyubenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9064-4253

Хомуляк Тарас Ігорович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: taryh77@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6648-6782

Анотація. Лізинг покликаний забезпечити підприємства потрібними засобами із застосуванням альтернативних джерел їхнього надходження і фінансування. Складний і багатогранний характер лізингу, неоднозначна інтерпретація його змісту в нормативно-правовій базі спричиняє труднощі в операціях лізингу аудитора з перевірки. Часті зміни законів, високі стандарти контролю лізинговим компаніям свідчать про необхідність послуг сторонніх аудиторів. У силу специфіки лізингу запропоновано методику оцінки внутрішнього контролю лізингових операцій спеціалізованої компанії. Внутрішній контроль у лізингових компаніях через велику кількість операцій з основними фондами як об'єкти лізингових угод потрібний для проведення аудиторських перевірок. Науково обґрунтовано запропоновані процедури перевірки та окреслено перспективи їх застосування. Розкрито переваги оцінки внутрішнього контролю для правильного розроблення наступних етапів аудиту лізингових операцій. Запропонована методика є основою для розроблення процедур безпосереднього аудиту лізингових операцій і перевірки основної діяльності лізингових компаній.

Ключові слова: лізинг, лізингова діяльність, аудит, оцінка, внутрішній контроль, методика.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; бібл.: 8.

EVALUATION OF INTERNAL CONTROL IN THE AUDIT OF LEASING OPERATIONS

Lyubenko A.,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Accounting and Taxation
Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: andriy.lyubenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9064-4253

Homulyak T.,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: taryh77@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6648-6782

Abstract. An article is dedicated to organizational aspects of auditing leasing companies. In particular, researched assessment of internal control audits in the beginning stage of leasing activity.

The complex and multifaceted nature of leasing, ambiguous interpretation of its content in the regulatory framework causes difficulties in the verification auditor leasing operations. Frequent changes of laws, high standards of control to leasing companies indicate the need for services of third-party audit professionals.

The paper outlines the benefits assessment of internal controls for the proper development of the steps of auditing leasing operations, specific features of its implementation.

The internal controls in leasing companies due to a large number of transactions with fixed assets, as objects of lease agreements is needed for conducting audits. The purpose of the research and evaluation of internal control auditor leasing company is to prepare a basis for audit planning and determine of type, amount and timing of audit procedures. Such procedures are recommended, including a number of international auditing standards. To examine the internal control auditor may through surveys, observations, requests to different subjects of inspection, assessing accounting data and the results of previous inspections.

We generated list for verification total and partial control that the auditor may use to determine the effectiveness of internal audit. Emphasized the importance of documenting the identified deficiencies to justify the decisions taken on further audit procedures. A question to test internal control system leasing company. The scheme also detailed evaluation of internal audit.

The technique of evaluating the effectiveness of internal control of leasing companies allow external auditor to develop an optimal audit program, select the necessary procedures and controls to achieve the proper result.

Keywords: leasing, leasing activity, audit, estimation, internal control, methodology.

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 1; bibl.: 8.

JEL Classification M49

ОЦЕНКА ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ ПРИ АУДИТЕ ЛИЗИНГОВЫХ ОПЕРАЦИЙ

Любенко Андрей Николаевич,

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры учета и налогообложения
Львовского образовательного-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: andriy.lyubenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9064-4253

Хомуляк Тарас Игоревич,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения
Львовского образовательного-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: taryh77@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6648-6782

Аннотация. Лизинг призван обеспечить предприятия необходимыми средствами с применением альтернативных источников их поступления и финансирования. В силу специфики лизинга авторы предлагают методику оценки внутреннего контроля лизинговых операций специализированной компании. Научно обоснованно предложенные процедуры проверки и намечены перспективы их применения. Раскрыты преимущества оценки внутреннего контроля для правильной разработки следующих этапов аудита лизинговых операций. Предложенная методика есть основой для разработки процедур непосредственного аудита лизинговых операций и проверки основной деятельности лизинговых компаний.

Ключевые слова: лизинг, лизинговая деятельность, аудит, оценка, внутренний контроль, методика.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; библи.: 8.

Вступ. Поширення лізингу як відносно нового виду підприємництва відбувається через механізми ринкових відносин, які активно запроваджуються у практику діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Лізинг відіграє роль важливого фінансового інструменту в ринковій економіці. Через лізингові операції створюються умови для розширення та оновлення основних виробничих засобів, потрібних для здійснення діяльності без значних одноразових витрат. Лізинг позитивно впливає на зниження втрат підприємств, пов'язаних із моральним старінням засобів виробництва.

Для підприємств, які через брак обігових коштів і високий податковий тягар змушені фінансувати лише свої поточні витрати, лізинг виступає ефективною формою інвестицій.

Лізингова діяльність в Україні залишається недостатньо законодавчо врегульованою, про що свідчить невелика кількість лізингових компаній і складність у провадженні цього виду бізнесу. Негативно впливає на це недосконалість методик аудиту лізингових операцій, нечіткість трактування податкових норм і пра-

вил. Тому актуальними є питання окреслення основних організаційних аспектів аудиту цього виду діяльності, серед яких і оцінка внутрішнього контролю лізингової компанії.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженню проблем аудиту лізингової діяльності присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних економістів: Р. Адамса [1], Р. Алборова [2], В. Андреева [3], Е. Аренса [4], Л. Кулаковської [5], Дж. Лоббека, Р. Монгомери [6], Ю. Пічі, Я. Соколова та інших. Попри суттєві зрушення в дослідженні цієї проблеми, низка питань щодо організації й методики аудиту лізингових операцій та оцінки внутрішнього контролю лізингових компаній, зокрема, залишається нерозв'язаною і потребує подальших наукових досліджень.

Мета статті — поглиблення теоретико-методологічних підходів до організації та методики аудиту лізингової діяльності щодо оцінки внутрішнього контролю в лізинговій компанії як початкового етапу аудиту.

Результати дослідження. Оскільки згідно з чинним законодавством об'єктами лізингу може бути лише майно, яке належить до основних засобів, то

основна увага аудитора повинна зосереджуватись на перевірці формування їхнього складу, повноти і реальності відображення руху майна в обліку, правильності нарахування амортизації.

Більшість дослідників вважає, що огляд внутрішнього контролю цієї ділянки є доцільним лише за наявності великої кількості операцій з основними засобами [2, с. 131; 7, с. 369]. Ми підтримуємо думку цих учених і хочемо наголосити на необхідності внутрішнього аудиту в лізингових компаніях, адже тут, як ніде інше, фігурують основні засоби як основні об'єкти перевірки.

Вважаємо, що ризик неефективності може бути високим і за рахунок того, що за лізингу певного майна відбувається порівняно багато господарських операцій, пов'язаних із його рухом, і це притому, що самого майна може бути лише якась одна умовна одиниця. Також аудиторські процедури повинні охоплювати

вивчення системи обліку з метою визначення характеру отримуваної інформації.

Основна мета вивчення та оцінки аудитором системи внутрішнього контролю лізингової компанії — підготувати основу для планування аудиту і встановлення виду, термінів проведення й обсягу аудиторських процедур [5, с. 184].

Процедура вивчення й оцінки системи внутрішнього контролю є обов'язковою при проведенні аудиту незалежно від характеристики клієнта. Здебільшого, це здійснюється одночасно з перевіркою даних бухгалтерського обліку, що також рекомендовано і МСА, зокрема 400 «Оцінка ризику і внутрішній контроль» і 610 «Розгляд роботи служби внутрішнього аудиту» [8].

На рис. 1 показано методи, з допомогою яких аудитор може ознайомитись із чинною системою внутрішнього контролю лізингової компанії.

Рис. 1. Методи вивчення системи внутрішнього контролю

Прийнято вважати, що система бухгалтерського обліку лізингової компанії є ефективною, якщо при здійсненні та документуванні господарської операції забезпечуються такі вимоги:

- операції відображені в обліку відповідно до періоду їх здійснення;
- операції зафіксовані у правильних сумах;
- господарські операції відображені на рахунках бухгалтерського обліку відповідно з обраною обліковою політикою компанії та чинним законодавством;
- зафіксовані всі деталі операцій, які можуть мати суттєві наслідки для обліку та звітності;
- обмежена можливість для виникнення зловживань.

При вивченні системи внутрішнього контролю варто враховувати такі фактори:

- коло працівників, які беруть участь у формуванні інформації в лізинговій фірмі, та окреслення їхньої відповідальності за виконувану роботу;
- наявність налагоджених взаємовідносин між працівниками щодо ведення справ і підготовки інформації;
- наявність технічних засобів контролю;
- наявність технології контролю;
- контрольовані параметри.

Варто зазначити, що сьогодні більшість компаній переходить на автоматизоване ведення бухгалтерського обліку, не є винятком й лізингові компанії. Тому ми

підтримуємо думку Дж. Робертсона про те, що перевірка правильності внутрішнього контролю повинна включати також огляд загального і часткового контролю, який базується на комп'ютерній техніці і ведеться вручну. Зокрема, варто скористатись рекомендаціями МСА 401 «Аудит у середовищі комп'ютерних інформаційних систем».

Перевіряючи організацію загального контролю аудитор, переконується в тому, що комп'ютерна система сформована таким чином, що забезпечує правильне розмежування обов'язків, обмежений доступ до комп'ютерних ресурсів і правильний їхній захист.

Для полегшення перевірки загального контролю аудитор може скористатись таким переліком питань перевірки [7, с. 374]:

- чи відлучені оператори і програмісти від участі в контролі даних на вході і виході;
- чи мають програмісти допуск для роботи на комп'ютері;
- чи є адміністратор баз даних, чи він не залежить від системи програмування і користувачів;
- чи відсторонений комп'ютерний персонал від допущення до проведення і реєстрації господарських операцій чи змін у базі даних головної книги або допоміжних журналів;
- чи заборонено доступ у комп'ютерну лабораторію відповідальному персоналові;
- чи є контроль доступу користувачів до бази даних з допомогою кодів відділів чи персональних паролів;
- чи захищені програмні засоби від вогню та інших лих;
- чи є можливість заміни головних файлів під дією допоміжних, які зберігаються зовні системи.

Перевірка часткового контролю здійснюється з метою впевненості в тому, що суттєві помилки можуть і не виникнути або при їх допущенні будуть вчасно і коректно виправлені. Для цього пропонуємо такий перелік питань контролю:

- чи відбувається кінцева реєстрація даних про основні засоби відповідно до внутрішніх інструкцій;
- чи забезпечують такі важливі дані про основні засоби (предмет для такого контролю, як тестування на пропущення даних, границь ранжування, арифметичної перевірки, кодів реальності тощо);
- чи друкує комп'ютер звіт про допущені помилки і чи такі документи відправляють у бухгалтерію на доопрацювання;
- чи окреслена відповідальність осіб, які виправляють помилки у вхідних даних;
- чи налагоджений контроль часткових сум за групами даних на виході з контрольними вхідними даними;

- чи вивчаються вихідні дані за основними засобами на предмет реальності, коректності обробки їх персоналом комп'ютерного відділу і відділу обліку основних засобів.

Якщо частковий контроль скорочує ризик неефективності загального контролю, то він може бути предметом аудиторського тесту. У такому разі аудитор переглядає посадові інструкції, вхідну інформацію з техніки тестування даних, використання методу групових сум, а також звіт про допущені помилки з тим, щоб упевнитись в ефективності процедур комп'ютерного контролю.

Аудитор зобов'язаний оцінювати систему внутрішнього контролю клієнта не менше ніж у три чи кілька етапів:

- загальне ознайомлення із системою внутрішнього контролю;
- первинна оцінка надійності системи внутрішнього контролю;
- підтвердження достовірності оцінки системи внутрішнього контролю.

Під час загального ознайомлення із системою внутрішнього контролю компанії аудитор вивчає специфіку і масштаб діяльності лізингової фірми, систему її бухгалтерського обліку та повинен ухвалити рішення про доцільність довіри цій системі.

Якщо аудитор не може покладатись на систему внутрішнього контролю лізингової фірми або йому економічно виправдано не опиратись на неї, то він повинен спланувати дослідження таким чином, щоб його думка не ґрунтувалась на довірі до цієї системи (МСА 400 «Оцінка ризику і внутрішній контроль», 800 «Аудиторський висновок при виконанні завдань аудиту спеціального призначення») [8].

У разі, коли аудитор усе ж ухвалив рішення про можливість довіряти системі внутрішнього контролю лізингової компанії, йому слід провести первинну оцінку надійності цієї системи, звернувши увагу на такі основні моменти:

- чи документацію компанії перевіряли за весь звітний період чи лише вибірково;
- при перевірці особливу увагу слід приділити тим періодам, коли господарська діяльність фірми могла мати певні відмінності чи відхилення від звичайної;
- перегляд окремих засобів контролю і їхня оцінка як ненадійних не виключає можливості визнання надійними інших засобів контролю.

Первинну оцінку ризику неефективності контролю господарських операцій, пов'язаних із лізингом основних засобів, проводять з використанням робочої документації, що містить інформацію про характер і вплив помилок на рахунках бухгалтерського обліку, і добре відомих методів контролю.

Якщо після проведення відповідної процедури аудитор ухвалив рішення про довіру до системи

внутрішнього контролю, він усе ж зобов'язаний у ході подальшої перевірки здійснювати процедури підтвердження цієї оцінки.

У разі, якщо аудитор у ході процедури підтвердження надійності виявить, що оцінка системи буде нижчою, ніж отримана під час первинного дослідження, він повинен належним чином скоригувати порядок здійснення інших аудиторських процедур для під-

вищення достовірності своїх висновків за результатами перевірки.

Поділяємо думку Р. А. Алборова про те, що найбільш ефективним методом отримання попередньої інформації про стан внутрішнього контролю є тестування. Для полегшення перевірки внутрішнього аудиту лізингових компаній наводимо приклад запропонованих нами тестів (табл.).

Таблиця

Питання для тестування внутрішнього контролю обліку основних засобів лізингової компанії та відповідних господарських операцій

№ пор.	Напрямок і питання тестування	Відповіді		
		так	ні	примітки
1	Умови Чи ведуться деталізовані реєстри для різного роду майна?			
2	Реальність Чи зафіксовано в аналітичному обліку місцезнаходження та експлуатації майна і чи закріплені до об'єктів відповідальні особи?			
3	Чи чітко розділено облік майна, переданого в лізинг, за видами угод?			
4	Чи проводиться періодична інвентаризація майна?			
5	Повнота Чи передане в лізинг майно є застрахованим і за чий кошт?			
6	Чи проводиться аналіз коефіцієнтів покриття? Його результати?			
7	Чи проводиться періодичний аналіз повноти, правильності та своєчасності нарахування та сплати податків? Перевірка результатів останнього.			
8	Вирішення Чи рахунки за лізинговими платежами, а також пропозиції співпраці за лізинговими контрактами проходять затвердження відповідальними особами чи радою директорів?			
9	Чи контролюється стан справ із затвердження актів приймання-передавання основних засобів у лізинг та подальшої реалізації цього майна?			
10	Чи розроблена процедура затвердження понадлімітних витрат?			
11	Точність Чи зазначені обрані методи нарахування амортизації майна, яке перебуває в лізингу, в наказі про облікову політику компанії?			
12	Хто причетний до контролю за правильністю нарахування амортизації?			
13	Класифікація Чи зазначені у внутрішніх інструкціях директиви з приводу фінансування поліпшень та ремонтів і капіталізації активів?			
14	Бухгалтерський облік Чи відповідають дані облікових реєстрів даним Головної книги?			
15	Чи облік майна за оперативною і фінансовою орендою ведеться в окремих чи зведених реєстрах?			
16	Періодизація Чи відображаються відповідним чином в обліку факти поповнення і вибуття майна, що перебуває в лізингу, відповідно до актів приймання-передавання?			

Видатний американський учений і практик Р. Монтгомері у своїх працях радить для скорочення обсягу перевірок на суттєвість та оцінки ступеня ризику перевіряти функціонування системи контролю [6, с. 404].

Вважаємо, що всі етапи оцінки системи внутрішнього контролю повинні належним чином документуватись із зазначенням аргументів, якими керувався перевіряючий, даючи ту чи іншу оцінку надійності системи чи її окремих ланок.

При виявленні суттєвих недоліків у структурі та функціонуванні систем обліку і внутрішнього контролю аудиторів слід повідомити керівництво лізингової компанії з поданням відповідних доказів своєї правоти. На наш погляд, подання про подібні порушення варто надавати в письмовій формі з обов'язковою

фіксацією в робочій документації аудитора. На нашу думку, також варто зауважити, що аудитор надає перелік тих недоліків, які потрапили в коло його зору, оскільки вивчення системи внутрішнього контролю не є метою проведення аудиту лізингової компанії, а лише одним з етапів роботи аудитора.

Для підсумування результатів нашого дослідження стосовно оцінки внутрішнього аудиту в лізинговій компанії пропонуємо розроблену нами блок-схему, яка показує логічну послідовність робіт з оцінки внутрішнього контролю аудиторською фірмою (рис. 2). Схема дозволить зовнішньому аудиторів змодельовати послідовність перевірки лізингової компанії, розробити оптимальну програму аудиту із залученням певних процедур контролю для досягнення потрібного результату.

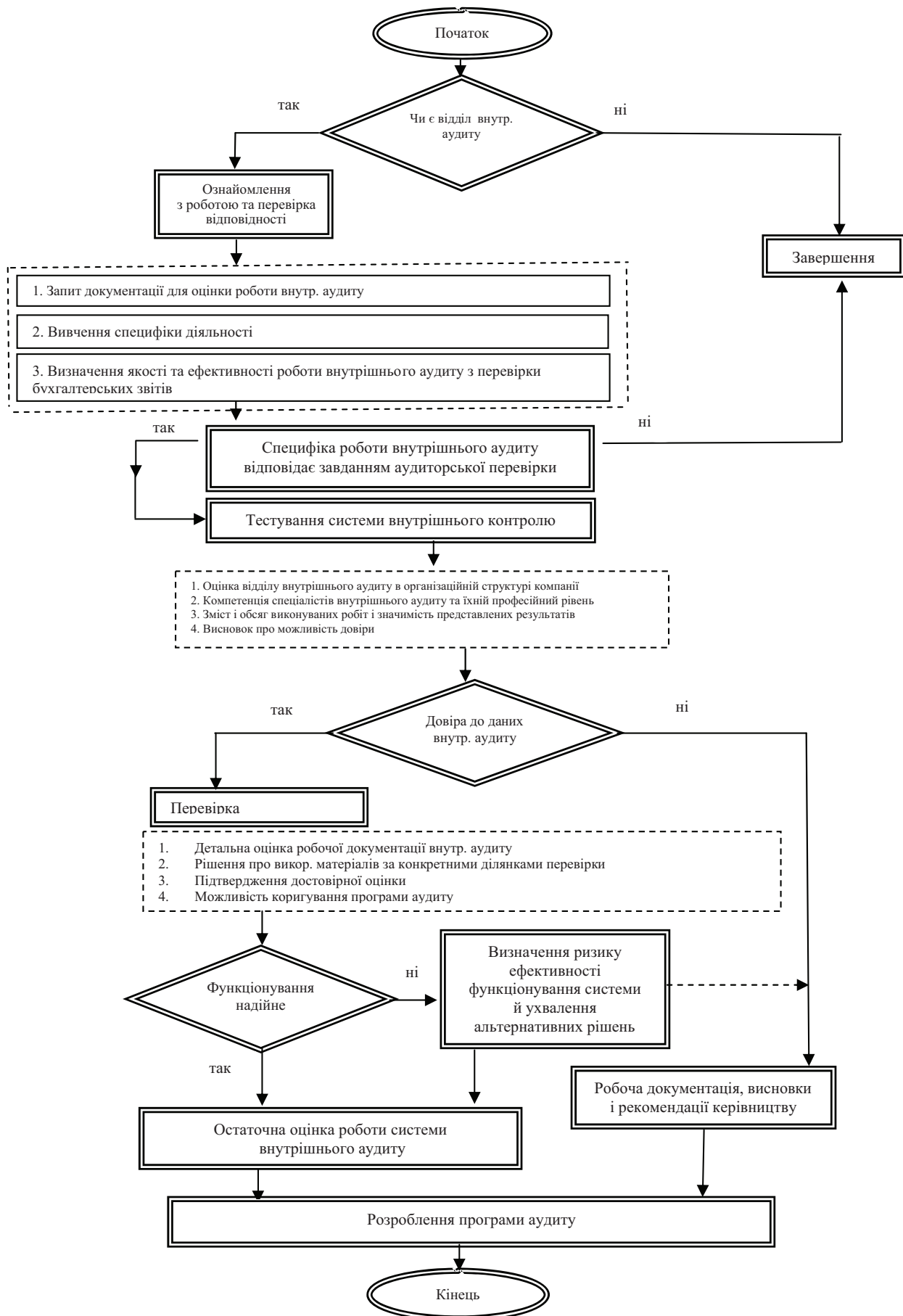

Рис. 2. Блок-схема деталізації оцінки системи внутрішнього контролю (аудиту)

Висновки. Детальна діагностика системи внутрішнього аудиту лізингової компанії із застосуванням запропонованих процедур і алгоритму деталізованої оцінки дозволить зовнішньому аудиторіві, після виявлення слабких ланок контролю, вирішити, наскільки поглибленими повинні бути аудиторські процедури наступного контролю. На наш погляд, попри те, що

з основними засобами за лізингу відбувається безліч змін і різноманітних операцій, перевіряти слід кожен з них.

Запропонована методика може слугувати основою для розроблення процедур безпосереднього аудиту лізингових операцій і перевірки основної діяльності лізингових компаній.

Список використаних джерел

1. Адамс Р. Основы аудита / Р. Адамс ; пер. с англ. под ред. Я. В. Соколова. — Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1995. — 398 с.
2. Алборов Р. А. Аудит в организациях промышленности, торговли и АПК / Р. А. Алборов. — Москва : Дело, Сервис, 1998. — 464 с.
3. Андреев В. Д. Практический аудит : справ. пособ. / В. Д. Андреев. — Москва : Экономика, 1994. — 366 с.
4. Арнс Э. А. Аудит / Э. А. Арнс, Дж. К. Лоббек. — Москва : Финансы и статистика, 1995. — 560 с.
5. Кулаковська Л. П. Основи аудиту : навч. посібник / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча. — Київ : Каравела ; Львів : Новий світ-2000, 2002. — 504 с.
6. Аудит. Монтгомери / Ф. Л. Дефлиз, Г. Р. Дженик, М. М. О'Рейли и др. ; пер. с англ. под ред. Я. В. Соколова. — Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1997. — 542 с.
7. Робертсон Дж. Аудит : пер. с англ. / Дж. Робертсон. — Москва : КРМГ. Аудит. фирма «Контраст», 1993. — 496 с.
8. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. — Київ : Вид-во «Фенікс», 2010. — Ч. 1. — 842 с. ; Ч. 2. — 409 с.

References

1. Adams, R. (1995). *Osnovy audita [Audit Basics]*. (Ya. V. Sokolov, Ed., Trans.). Moscow: Audit, YUNITI [in Russian].
2. Alborov, R. A. (1998). *Audit v organizatsiyah promyshlennosti, trgovli i APK [Audit in organizations of industry, trade and agriculture]*. Moscow: Delo, Servis [in Russian].
3. Andreev, V. D. (1994). *Prakticheskij audit [Practical audit]*. Moscow: Ekonomika [in Russian].
4. Arens, E. A., & Lobbek, Dzh. K. (1995). *Audit [Audit]*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
5. Kulakovska, L. P., & Picha, Yu. V. (2002). *Osnovy audytu [Basics of audit]*. Kyiv: Karavela; Lviv: Novyy svit-2000 [in Ukrainian].
6. Defliz, F. L., Dzhениk, G. R., & O'Reyli, M. M. (et al.). (1970). *Audit. Montgomeri [Audit. Montgomery]*. (Ya. V. Sokolov, Ed., Trans.). Moscow: Audit, YUNITI [in Russian].
7. Robertson, Dzh. (1993). *Audyt [Audit]*. Moscow: KRMG. Audit. firma «Kontrast» [in Russian].
8. *Mizhnarodni standarty kontroliu yakosti, audytu, ohliadu, inshoho nadannia vpevnenosti ta suputnykh posluh [International standards for quality control, audit, inspection, other assurance and related services]*. (2010). (Vols. 1—2). Kyiv: Feniks [in Ukrainian].